Ugryn T.,
PhD in Linguistic studies, Paul Valery Montpellier III University, France, Assistant Professor, Institute of Philology, Kyiv National Tars Shevchenko University

THE STRUCTURE AND FUNCTIONS OF SOCIO-DISCURSIVE REPRESENTATIONS (based on the french media discourse)

The article studies the structure and functions of socio-discursive representations, as well as their functioning in the media discourse. The diachronic analysis of the object of studies in made within the multi-disciplinary approach.

Key words: *socio-discursive representation, structure, nucleus, periphery, functions, media, cognitive studies.*

УДК 336.714(477)

Ференс Н., асп.,
Інститут філології КНУ імени Тараса Шевченка, Київ

ЕКЗЕГЕТИКА ТА ГЕРМЕНЕВТИКА У ПЕРЕКЛАДІ СИМВОЛІСТСЬКОЇ ПОЕЗІЇ (на матеріалі українських та російських перекладів В.Б.Єйтса)

У статті йдеться про необхідність первинного екзегетичного прочитання символістського оригіналу як частини автороцентричної перекладацької настанови. Філософія пізнього модернізму повертає актуальність ціннісних настанов екзегетики на іманентизм інтерпретації; на думку автора, ці установки актуальні і для сучасного перекладознавства, зокрема, в рамках шлеєрмахерівської герменевтики. Важливість екзегетичного прочитання демонструється на прикладі двох перекладів вірша В.Б.Єйтса «The Magi» («Волхви»).

Ключові слова: *поетичний переклад, інтерпретація, герменевтика, екзегетика, Єйтс, Шлеєрмахер.*

Символізм як літературно-мистецька течія чи, точніше, культурний та духовний рух кінця XIX – початку XX століття ґрунтувався на понятті символу – таємної ідеї, прихованої у глибині всіх навколишніх, а також і потойбічних явищ, що її можливо розкрити, збагнути й відобразити тільки за допомоги

мистецтва, зокрема, поезії. Як структурний елемент модернізму, що був реакцією інтелектуалів та романтиків на моралізаторські, позитивістські засади реалізму другої половини XIX сторіччя, поетичний символізм вбачав у поетичній формі не просто певну манеру «оздоблення» тексту, а особливий – головно інтуїтивний та питомо словесний – спосіб осягнення буття. Конкретний зміст художнього твору у символістській поезії відходить на другий план, натомість поетична мова стає посередником між реальним життям та духовним буттям трансцендентних сутностей-символів.

Це й зумовлює принципову складність перекладу символістської поезії саме як символістської: перекладач має бачити не тільки зв'язний набір образів, поєднаних певних сюжетом та ритмом, а й систему символічних умовностей, приховану за словами.

З огляду на це, добре знана у перекладознавстві проблема розуміння в контексті тлумачення символістської поезії постає особливо рельєфно і має свою специфіку. Символізм розглядав мистецтво, зокрема поезію, як форму езотеричного знання, доступного небагатьом і повністю зрозумілого лише втаємниченим, що до певної міри зближує символістський текст із сакральним. Це означає, що інтерпретативному прочитанню такого тексту – за умови *автороцентричного* підходу з боку перекладача – має передувати прочитання екзегетичне.

І екзегетика, і герменевтика первісно стосувалися принципів тлумачення сакральних текстів, зокрема, Біблії, і часто сприймаються як синоніми, однак екзегетика у певному сенсі вужча й «конкретніша» за герменевтику. На початку XIX століття філософ та теолог Ф. Шлеєрмахером розробив концепцію універсальної філософської герменевтики, в основі якої лежала проблема розуміння, і, зокрема, пов'язав герменевтику із перекладом. Мета роботи герменевта, за Ф. Шлеєрмахером – це вживлювання у внутрішній світ автора, коли через процедури фіксації змістовного та граматичного плану тексту тлумач досягає емпатії та може вчутися у суб'єктивність автора і відтворити його творчу думку [8]. У філософії XX століття мав місце «герменевтичний бум», пов'язаний з іменами Г.-Ґ. Ґадамера, М. Гайдеґера, П. Рікера та інших і зумовлений не в останню чергу трактуванням герменевтики як породження нових смислів: через тлумачення Іншого герменевт передусім має усвідомити власну зануреність у певний контекст, традицію. Зокрема, Г.-Ґ. Ґадамер

сформулював це так: «Зрозуміти дещо можливо лише завдяки тому, що маємо щодо нього певні припущення, а не тоді, коли воно постає перед нами як щось абсолютно загадкове (…) Неминучий рух по колу полягає саме у тому, що за намаганням прочитати і прагненням зрозуміти дещо «ось тут написане» «стоять» наші власні очі (й наші власні думки), що ними це «ось» ми бачимо» [2, с.17–18]. За П. Рікером, інтерпретація – це «привласнення», яке носить «теперішній характер», а «одна з цілей усієї герменевтики – боротися проти культурної дистанції» [6]. Таким чином, відбувається зміщення акцентів: від шлеєрмахерівського «вчування в чужу суб'єктивність» герменевтика приходить до довільної центрації тексту інтерпретатором, зумовленої загальним імпульсом ігрової, плюралістичної культури постмодернізму. У сучасному перекладознавстві такий погляд на інтерпретацію/герменевтику оригіналу збігається із тенденцією розглядати перекладний твір як самостійне явище, для якого розміщення на культурно-літературній мапі культури-приймача важливіше, ніж зв'язок із оригіналом, та характерною для постколоніального культурного простору схильністю до одомашнення, «привласнення» іншомовних творів, розкриття через переклад власного культурно-мовного потенціалу.

Проте постмодернізм, з-поміж іншого, постулює, що світ є текст. Парадоксальним чином це нагадує «напружений семіотизм Середньовіччя» з його «вбачанням алегорій у будь-якій мовній формулі, знамень у будь-якій комбінації подій, образом світу як книги» [5]. Тому у філософії мови пізнього постмодернізму (К.-О. Апель, Л. Вітґенштайн) знов набуває актуальності сприйняття розуміння не як деконструкції чи гри з семантикою і контекстом, а як «реконструкції іманентного смислу, закладеного в оригінальному повідомленні» [Ibid.]. Так у поле уваги сучасної філософії повертається поняття екзегетики, точніше, властиві для неї ціннісні установки. Актуальність самого терміна зумовлена специфікою тих принципів, які асоціюються із філософською герменевтикою після її переосмислення у XX столітті.

Якщо герменевтичне прочитання передбачає розуміння як неодмінну *інтерпретацію* вихідного тексту, залежну від конкретних обставин інтерпретації, то прочитання екзегетичне прагне до вузького, одиничного, не інтерпретаційного, а *реконструкційного* розуміння конкретного текстового уривку. Екзегетичне прочитання співвідноситься із шлеєрмахерівськими процедурами «граматичного тлумачення», що мають на меті

досягнення емпатії, «співвідчування» із автором оригіналу, і перехід до «психологічного тлумачення» [8]. Поетичний переклад в силу своєї природи не може обмежитися лише граматичним і граматично-змістовним трактуванням на основі іманентного розуміння, але екзегетичне прочитання дає відповідь на питання: «*Про що* повідомляє цей текст?», надзвичайно актуальне тоді, коли йдеться про дешифрування смислу, прихованого за езотеричною мовою символістської поезії.

Розгляньмо роль первинної екзегези оригіналу в інтерпретації символістської поезії на прикладі вірша В.Б. Єйтса «The Magi» та його перекладів, виконаних О. Мокровольським (українська мова) та А. Блейз (російська мова).

Символізм вбачає у митці якщо не божество чи деміурга, то принаймні медіума й мага, здатного зазирнути за маску буденності та побачити істинну сутність речей. Саме під таким кутом зору слушно дивитися на постать В.Б. Єйтса, який усе життя намагався випрацювати та передати через творчість певне зв'язне бачення світу, власну версію сенсу буття. Його доробок, що включає віршові (в тому числі драматичні) та прозові твори – це в широкому сенсі щоденник осягнення автором певної духовно-естетичної реальності, що перебуває десь на перетині між біографічною дійсністю; глобальним контекстом історії культури й цивілізації; європейським і не тільки європейським культурним міфом; та витонченою фантазією самого творця. «Щоденниковість» єйтсівського доробку з одного боку та «зазіхання» поета на глобальний культурний смисл з іншого додатково ускладнюють розуміння його поезій перекладачем, задаючи різні вектори цього розуміння.

Поезія «The Magi» входить до збірки «Responsibilities» (перше видання – 1914 рік), яку прийнято відносити до другого етапу творчості поета, коли атмосфера «кельтських мрій» у творах В.Б.Єйтса змінюється простою, свіжою мовою, а поруч із міфологічними сюжетами частіше постає поетичне – питомо символістське! – осмислення безпосереднього «мирського» досвіду поета, прямі звертання до сучасників та реакції на події поетового сьогодення.

На перший погляд, вірш «The Magi» – це «картинка» біблійних волхвоцарів, які *вже* бачили не тільки народження Ісуса (втім, про воскресіння не йдеться), та все ж і досі «незадоволені» й спраглі дива, точніше, видіння таїнства. Найближче контекстуальне оточення вірша, а саме, наступна у збірці (та поєднана у виданнях

«Responsibilities» із віршем «The Magi» римськими цифрами I і II [10, с. 77–78]; в зібраннях творів цифри прибрано [9]) поезія «The Dolls», в якій рукотворні ляльки обурюються народженням у лялькаря живої дитини, та поетична передмова до всієї збірки «Responsibilities», у якій В.Б. Єйтс зізнається: «*I have no child, I have nothing but a book*» [10, с. 1], дозволяють запідозрити у поезії «The Magi» певний автобіографізм: поет разом із волховоцарями прагне бачити таїнство, але це перш за все таїнство народження, а не воскресіння.

Саме в ключі персонального досвіду, поєднаного із біблійним міфом, трактує єйтсівський вірш О. Мокровольський:

Волхви

І нині внутрішнім їх бачу зором:
Бліді, стурбовані, в мальованих плащах
То з'являться, то щезнуть у блакитові прозорім;
Обличчя – брили, купані в дощах,
І виснуть рядом срібні шоломи, як ґроти,
І струменить неспокій із очей-джерел,
Жадаючи уздріть після жорстокості Голготи
Знов – невибавне таїнство ясел [3, с.97].

«Поетичний автобіографізм» тексту підкреслюється вживанням зовсім не «міфологічного», цілком буденного епітету «стурбовані». Проте в оригіналі маємо «unsatisfied» (причому цей епітет повторюється двічі, один раз поставлений у «сильну» позицію в кінці рядка, на римі; отже, він мусить бути ключовим чи принаймні значущим):

The Magi

Now as at all times I can see in the mind's eye,
In their stiff, painted clothes, the pale unsatisfied ones
Appear and disappear in the blue depth of the sky
With all their ancient faces like rain-beaten stones,
And all their helms of silver hovering side by side,
And all their eyes still fixed, hoping to find once more,
Being by Calvary's turbulence unsatisfied,
The uncontrollable mystery on the bestial floor [10].

Перекладач, тим не менш, уникає епітету «unsatisfied» і взагалі дбайливо оминає двозначність оригіналу там, де йдеться про позірно біблійні образи: «the bestial floor» перетворюється на лаконічно-

генералізовані «ясла», «the **unc**on**t**ro**ll**a**b**le m**y**st**e**r**y**» (навряд чи випадково «передбачена» й підсилена в оригінальному тексті як образом, так і звучанням й графікою «**C**al**v**ar**y**'**s** **t**urbule**n**ce») – на статично-споглядальне «невибавне таїнство», а враження граничної, вже нелюдської напруженості волхвівського чекання, яке в оригінальному тексті створюється повторенням епітету «unsatisfied» та образом пильного й нерухомого погляду («all their eyes still fixed»), зводиться до «жадання уздріть». Натомість волхви О. Мокровольського охоплені неспокоєм та «стурбовані», тобто залишаються живими людьми, персонажами міфу – а не небесними фігурами, втіленим спраглим чеканням, самим міфом, вбраним у «негнучкі мальовані шати» («stiff, painted clothes»).

Якщо порівняти два тексти – оригінал та переклад – особливо впадає в око «небіблійність» єйтсівських волхвів, яку нібито зовсім не помічає перекладач. Про що ж, власне, ця поезія? Щоб спробувати дошукатись закладеного автором смислу, слід окинути поглядом ширший контекст єйтсівського доробку.

Творчість будь-якого автора, чиє життя і творчий шлях закінчилися, наступними поколіннями сприймається як звершене та завершене явище, що існує, так би мовити, поза часом. Пізніші речі можуть розглядатися у рамках цього «позачасового» доробку як метатексти – тобто тексти, що «поєднують та роз'яснюють інші тексти автора» [7]; тексти, *мова* яких може виконувати по відношенню до доробку автора в цілому функцію *метамови*, покликаної «спростити розуміння об'єкту» [4, с. 44]. Вершиною духовних шукань В.Б. Єйтса став езотеричний трактат «Видіння» («A Vision», 1925/1937), нібито укладений автором на основі автоматичних записів, «надиктованих» йому та його дружині-медіуму певною вищою сутністю. Вважається, що у повній мірі зрозуміти більшу частину поетичного доробку В.Б.Єйтса 1925–1939 років можливо лише в контексті «Видіння». Крім того, слід зважати на те, що працю над трактатом поет ще наприкінці 1910-х років, а численні ідеї, які увійшли у «Видіння», можна віднайти – у стислій поетичній формі – в багатьох його ранніх працях.

Таким чином, «Видінню» можна досить упевнено віддати роль мета тексту – або ж тексту-тлумача (у Н. Фатєєвої – «разъясняющий текст» [7]) – по відношенню до великої кількості єйтсівських віршів, в тому числі й тих, що хронологічно передують цьому трактатові. Серед інших тем «Видіння» знаходимо, зокрема, думку про циклічність історії, втілену у плавній зміні первинних

(демократичних, об'єктивних, «масових») та антитетичних (аристократичних, суб'єктивних, індивідуалістських) фаз [9]. Згідно з цією концепцією, сучасна В.Б. Єйтсові епоха в релігійній історії – це ера згасання чергової первинної фази, втіленої, зокрема, у релігії первинного типу – християнстві. В історії світській цей же час збігається із вершиною розквіту теж первинної раціональної й масової західної цивілізації. Збіг двох первинних епох – згасаючої й розквітлої – В.Б. Єйтс вважав несприятливим для себе як для людини антитетичних смаків та ідеалів і саме тому шукав розради й натхнення в образах попередніх антитетичних епох: світської – аристократичної й пристрасної античності – та релігійної – індивідуалістського, чуттєвого язичництва.

Саме в ключі викладених у «Видінні» поглядів В.Б. Єйтса інтерпретує поезію «The Magi» інша перекладачка – А. Блейз. Виступаючи як тлумач-екзегет, вона не оминає, а, навпаки, виводить на перший план, акцентує «небіблійність» єйтсівських волхвів, на яку в оригіналі є лише натяки:

Волхвы

Ныне, как и всегда, вижу их мысленным оком
В крашеных жестких одеждах, неутоленных, усталых:
Нет, да и промелькнут там, в синеве глубокой,
Древние лица их – дождем изрытые скалы,
Шлемов их серебро, реющих в небе грядою,
Блеск их голодных глаз, Голгофой не утоленный,
Алчущих отыскать хлев под звериной звездою –
Снова насытить взор таинством исступленным [1].

У цій версії не тільки двічі, як і в оригіналі, повторюється епітет «unsatisfied» – «неутоленные», а й жадання таїнства підсилюється образом духовного голоду: маємо «блеск их голодных глаз» «алчущих» «снова насытить взор». «The uncontrollable mystery» перетворюється на «таинство исступленное»: некерованість переростає у натяк на божевілля чи принаймні релігійний екстаз. Нарешті, загадково-двозначне «the bestial floor» оригіналу (яке можна трактувати і як просто «звіряче стійло», власне, ясла) перетворюється на цілий окремий і досить сміливий образ «хлева под *звериной звездой*», який у поєднанні з мотивом голоду надає усьому сюжетові поезії виразно апокаліптичних інтонацій.

Автороцентрична, «дослідницька» настанова А. Блейз, яка зумовлює необхідність екзегетичного прочитання, виявляється і в коментарях перекладачки до «Волхвов», де вона відзначає зв'язок поезії не лише з «Ляльками», а й, зокрема, з такими творами, як «The Second Coming» (1919) і «Leda and The Swan» (1924); перший присвячений передчуттю нової антитетичної епохи й народження «месії-звіра», другий розповідає про початок попередньої антитетичної епохи: Леда – аналог Марії, Зевс-Лебідь виступає у ролі біблійного голуба, а неназваний Христос «пристрасної й героїчної» античності, таким чином, – це, можливо, Єлена Троянська, втілення жорстокої краси, підбурювачка «найгероїчнішої» війни в історії людства. Крім того, А. Блейз пов'язує «Волхвов» із «Видінням», наводячи цитату із останнього: «Коли *первинність*, постарівши, стає новонародженою *антитетичністю*, усвідомлення об'єктивного морального закону перетворюється на підсвідомий бентежний інстинкт. Світ негнучких звичаїв та законів зламаний «несамовитим таїнством» у «хліву під звіриною зіркою»» (цитата наводиться за перекладом А. Блейз [1]). Напружене чекання втомлених волхвів – це чекання світу, в який має прийти нова антитетична ера. Версія А. Блейз виразніше, ніж оригінал, пов'язана із віршем «The Second Coming» (1919): образ «хлева под звериной звездой» органічно поєднується із образом «звіра, що повзе до Віфлеєму, щоб народитись» («what rough beast (…) Slouches towards Bethlehem to be born?» [11]).

Як бачимо, первинна екзегеза оригіналу та намагання зрозуміти іманентний – тобто закладений автором – смисл символістського тексту справляють прямий вплив на те, яким буде переклад і наскільки повно він може бути вписаним у контекст оригінального доробку автора. У випадку перекладів епізодичних, для яких зв'язок із оригіналом важить менше, ніж певна стороння мета, переслідувана інтерпретатором, глибинне витлумачення «задуму автора», принаймні того інваріанта значення, який вичитується в обраній ним системі знаків, – не конче важливе. Але якщо йдеться про системний переклад, який «прагне» замістити для цільового читача символістський оригінал чи принаймні дати про нього максимально повне уявлення, екзегетичне прочитання стає необхідним інструментом інтерпретації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Блейз А.* Уильям Батлер Йейтс [Электронный ресурс] / А.Блейз. – Режим доступа: http://www.weavenworld.ru/authors/A10

2. *Гадамер Г.-Г.* Философские основания 20 века // Гадамер Г.-Г. Актуальность прекрасного. М.: Искусство, 1991. –С.15-26.

3. *Єйтс, Вільям Батлер.* Вибрані твори: Поезії, поеми та драми: Пер. з англ. – К.: Юніверс, 2004. – 640 с. – (Лауреати Нобелівської премії)

4. *Иванов Н.В.* Интертекст – метатекст: культура, дискурс, язык / Н.В. Иванов // Языковые контексты: структура, коммуникация, дискурс. Материалы межвузовской научной конференции по актуальным проблемам языка и коммуникации. Военный университет 2007 г. – М.: Книга и бизнес, 2007. – С. 43-50

5. История философии. Энциклопедия. Составитель и главный научный редактор А.А.Грицанов – Мн.: Интерпрессервис; Книжный Дом. 2002. [Электронный ресурс] / История философии. – Режим доступу: http://www.psylib.org.ua/books/gritz01/index.html

6. *Рікер, Поль.* Що таке текст? Пояснення і розуміння [Електронний ресурс] / П.Рікер. – Режим доступу: http://www.ukrcenter.com

7. *Фатеева, Н.А.* Поэт и проза: Книга о Пастернаке [Электронный ресурс] / Н.Фатеева. – Режим доступа: http://lib.rus.ec/b/430866/read

8. *Шлейермахер, Ф.* Герменевтика. – Перевод с немецкого А.Л.Вольского. Научный редактор Н.О.Гучинская. – СПб.: Европейский Дом. 2004. – 242 с.

9. *Mann, N.* The System of W. B. Yeats's A Vision [Електронний ресурс] / N. Mann. – Режим доступу: http://www.yeatsvision.com/

10.*Yeats, W.B.* Responsibilities and other poems. – New York**:** The Macmillan Company. 1916. [Електронний ресурс] / W.B.Yeats – Режим доступу: http://www.gutenberg.org/files/36865/36865-h/36865-h.htm

11.*Yeats, W.B.* Collected Poems1889-1939 [Електронний ресурс] / W.B.Yeats – Режим доступу: http://archive.org/details/WBYeats-CollectedPoems1889-1939

Стаття надійшла до редакції 24.10.13.

Ференс Н., асп.,
Институт филологии КНУ имениТараса Шевченка

ЭКЗЕГЕТИКА И ГЕРМЕНЕВТИКА В ПЕРЕВОДЕ СИМВОЛИСТСКОЙ ПОЭЗИИ (на материале украинских и русских переводов В.Б.Ейтса)

Речь в статье идет о необходимости первичного экзегетического прочтения символистского оригинала как элемента автороцентрического подхода переводчика. В философии позднего модернизма ценностные

установки экзегетики на имманентизм интерпретации вновь актуальны, и, по мнению автора, актуальны они также и для переводоведения, в частности, в рамках шлейермахеровской герменевтики. Важность экзегетического прочтения показана на примере двух переводов стихотворения У.Б.Йейтса «The Magi» («Волхвы»).

Ключевые слова: *поэтический перевод, интерпретация, герменевтика, екзегетика, Йейтс, Шлейермахер.*

Ferens N., PhD Student,
Institute of Philology, Taras Shevtchenko National University of Kyiv,
Kyiv

EXEGESIS AND HERMENEUTICS IN SYMBOLIST POETRY TRANSLATION: YEATS IN UKRAINIAN AND RUSSIAN

The article contemplates on the issue of original text's exegesis as the initial part of translator's work if one chooses the author-centered approach to the symbolist original. Exegesis's focus on immanent interpretation is considered topical within the framework of late postmodernist paradigm. To author's opinion, this focus is also relevant in the context of translation studies as part of Schleiermacher's hermeneutics. To show the relevance of primary exegesis in the interpretation of the symbolist original two translations of W.B.Yeats The Magi (into Ukrainian and into Russian) are studied in the article.

Keywords: *poetic translations, interpretations in translation, hermeneutics, exegesis, Yeats, Schleiermacher.*

УДК 81'25'138'32=161.2=134.2

Фокін С.Б., к.філол.н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ДИСФЕМІЗМИ В ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ: ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ У МІКРО- ТА МАКРОКОНТЕКСТІ

Розглянуто метод кількісної оцінки еквівалентності відтворення дисфемізмів у художньому перекладі; виявлено, що при значній кількості втрат дисфемізмів здійснюється компенсація, яку можна оцінити лише з урахуванням макроконтексту шляхом порівняння абсолютної кількості дисфемізмів в оригіналі і перекладі, розрахування середнього квадратичного відхилення; укладання графіка дозволяє оцінити і якісні аспекти еквівалентності.